

چهره روز

شجریان و علی رهبری «مادرم ایران» را اجرا می‌کنند

● **شرق:** محمدرضا شجریان از آن چهره‌هایی است که کار کردن یا کار نکردنش خبرساز است. او که در چندسال گذشته بیشتر بر اجراهای خارجی متمرکز بوده قرار است در نخستین همکاری‌اش با علی رهبری قطعه «مادرم ایران» را اجرا کند. این خبر را علی رهبری، رهبر ارکستر و آهنگساز ایرانی به‌صورت رسمی در صفحه خود اعلام کرده و گفته قرار است با شجریان همکاری کند. شعر این قطعه از محمدرfid ناصری است که او این خبر را در گفت‌وگو با ایلنا تایید کرده و گفته: «علی رهبری روی یکی از ترانه‌های من که در واقع یک ترانه ملی- وطنی است، آهنگسازی کرده و اطلاع داده که قرار است محمدرضا شجریان آن را اجرا کند».

ناصری در این مورد اضافه کرد: «نسخه اتود این قطعه، توسط آقای رهبری برای من ارسال شده و تا آنجا که می‌دانم یک نسخه از آن را نیز برای آقای شجریان فرستاده‌اند و ایشان با اجرای این کار موافقت کرده‌اند».

محمدرfid ناصری ضمن بیان این مطلب که به احتمال زیاد این قطعه به‌صورت ارکسترال ضبط خواهد شد، درمورد شیوه پخش و اجرای زنده آن اظهار کرد: من از تاریخ اجرا و انتشار این اثر اطلاعی ندارم و برنامه‌های پخش و اجرا توسط آقای رهبری منتشر خواهد شد.

به نظر می‌رسد این تصنیف تنها همکاری رهبری و ناصری و احتمالاً شجریان نخواهد بود و قطعات دیگری هم با آهنگسازی رهبری تنظیم خواهد شد. مرغ خوشخوان که در سال ۹۰ منتشر شد آخرین آلبوم محمدرضا شجریان بود که نام این آلبوم از تصنیف آخر آن (تصنیف مرغ خوشخوان) گرفته شده است.

می‌شدم چون وقتی قرار است اثری را با استانداردهای جهانی پیش ببریم، غربی‌ها شوخی ندارند. در میان این همه ناباوری تهمورس با آقای حسین‌خانی این موضوع را مطرح می‌کند و او هم با اینکه هزینه‌ها نامشخص بود، حاضر به همکاری شد. پورناظری نیز در پاسخ به سوال «شرق» در مورد معیارهای یک اثر با استاندارد که در بخشی از این نشست به آن اشاره شده بود، گفت: «یک کار استاندارد یعنی اینکه مجموعه شرایط با یک‌دیگر همخوانی داشته باشند. ما به لحاظ ضبط صدای موسیقی خیلی ضعیف هستیم. البته قبلاً ضبط‌های خوبی انجام می‌شد اما الان صداها، خوب ضبط نمی‌شوند. سیستم دیجیتال هم به صداها آسیب زده و هزینه دستگاه‌های ضبط گران است. منظور از استاندارد یک اثر، سطح نوازنده‌ها، استودیو و میکس یک کار است».

در ادامه پورناظری در پاسخ به این سوال که صرفاً همکاری با یک موسیقیدان خارجی می‌تواند معیاری برای جهانی‌شدن موسیقی ایرانی باشد، گفت: ۱۵ سالم بود که در جشنواره اوینیون در کنار گروه شمس ساز می‌زدم. در این جشنواره گروه‌های دیگری هم از ایران آمده بودند مثل شاه میرزا مرادی، سوزنناواز لرستانی و حاج قربان سلیمان دوتار نواز خراسانی. یک روز پس از اجرای شامه‌میرزا مرادی روزنامه لوموند در صفحه اولش تیتیر زد: «مروراید اقبانوس، نوازنده‌ای از روستا. پس موسیقی جهانی یعنی موسیقی‌ای که به گوش جهان برسد» در بخشی از این نشست صدرالدین حسین‌خانی، تهیه‌کننده آلبوم در پاسخ به سوال خبرنگاری در مورد هزینه تولید این آلبوم گفت: «دوسال قبل که این کار را شروع کردیم پس از آنجا که کارمان در خارج از ایران انجام می‌شد، ۱۲۰هزار دلار سرمایه‌گذاری کردیم امّا الان که آلبوم منتشر شد، هزینه‌ها به ۲۰۰هزار دلار رسیده است».

در پایان نشست، یکی از خبرنگاران در مورد واکنش‌های همایون شجریان نسبت به پخش آثارش در صداوسیما گفت: «میهن‌هایی که در آهنگ «میهن‌میهن» پدرم بود از سوی صداوسیما حذف شده بود و اعتراض پدرم از همینجا شروع شد. در جواب هم شنیدیم که گفتند تهیه‌کننده این کار را به سلیقه خودش انجام داده است و من هم راه پدرم را پیش گرفتم. منتهای به نظر مردمی که رساله ملی را دوست دارند، احترام می‌گذارم و از سوی دیگر اگر صداوسیما از آثارمان استفاده ابزاری کند ناراحت می‌شوم. دوست دارم مردم خودشان تصمیم بگیرند این روند ادامه داشته باشد یا نه».

آلبوم «نه فرشته‌ام، نه شیطان» در مراسمی متفاوت رونمایی شد

فرش قرمز مردم برای «همایون» و «تهمورس»

سحر آزاد

تیم شجریان و علی رهبری

با وسواس زیادی انجام دهیم و این اتفاق افتاد» پورناظری در ادامه عنوان کرد: «در این کار تنها یک هدف داشتیم، اینکه بتوانیم بین اثری که از دلم برمی‌آید با صدای همایون شجریان و شونده‌ای که اثر را می‌شنود، یک رابطه دلی ایجاد کنیم. تقریباً هم یک دور کره زمین را برای ضبط کار چرخیدیم».

پس از آن سالن تالار وحدت خالی شد تا نشست خبری شجریان و پورناظری با حضور اصحاب رسانه برگزار شود. پورناظری در شروع این نشست به شرحی در مورد قطعات آلبوم پرداخت: «این مجموعه از هشت موسیقی می‌کند، گفت: «سهراب گفت که حمایت‌های جالبی صورت نمی‌گیرد البته از اول هم قرار هم نبود حمایتی، انجام شود. زیاد نباید چشم امید به مدیران داشت. فعالیت اصلی از جانب شما اهالی موسیقی است چراکه همه جهان را به تالار اجرای موسیقی تبدیل می‌کنید».

او با اشاره به اینکه کلیپ اول پخش‌شده از این آلبوم، خطاب به صداوسیماست، اظهار کرد: «در این کلیپ فقط سازه‌ها نشان داده شده‌اند». رحمانیان سپس همایون شجریان را «کیکسرو آواز ایران» لقب داد و پس از آن، تهمورس پورناظری و همایون شجریان به روی سن آمدند. شجریان در ابتدا با تایید صحبت‌های رحمانیان در مورد کلیپی که در آن تنها سازه‌ها نشان داده می‌شوند، گفت: «سه سال و نیم قبل با تهمورس براین شدیم کار مشترکی انجام دهیم. هدفمان نیز این بود که این کار را وقتی به این استانداردها مراجعه کردیم، من ناامیدتر

۴۰سالگی دانست و این سن را یک مقطع مهم در زندگی یک فرد برشمرد. او سپس به اهمیت این مقطع اشاره کرد: «فکر می‌کنم باید اهمیت این زمان را در یابند. حداقل چوب لای چرخ هنرمندان نگذارند. مسوولان حواستان باشد. نسلی که پرچمدان این موسیقی است، آنچنان که باید قدر نمی‌بیند».

سخنران بعدی محمد رحمانیان، کارگردان تئاتر است که این روزها نمایش «در روزهای آخر اسفند» از او روی صحنه رفته است. او با بیان اینکه اطلاع نداشته است باید صحبت کند و به همین دلیل از سخنان نفر قبلی استفاده می‌کند، گفت: «سهراب گفت که حمایت‌های جالبی سهراب پورناظری با بیان اینکه برادرش و همایون شجریان شرحی از روند تولید آلبوم ارایه خواهند داد، به موضوع دیگری اشاره کرد: «انتشار این آلبوم با دهه چهارم زندگی نسل جوان موسیقی مصادف شده است. نسلی که هنوز به‌عنوان فرزند، شناخته می‌شوند مثل همایون و تهمورس. این می‌تواند یک هشدار برای جامعه فرهنگی ایران باشد به‌خصوص بعد از اتفاقاتی که در این چندماه افتاد و امید در کالبد ملت ایران دمیده شد».

او افزود: «با همه اینها آنچنان اراده‌ای برای اینکه واقعا این نسل و مجموعه موسیقی، عرصه را به دست بگیرند، نمی‌بینم. شاهد مصاحبه‌هایی هستم که می‌گویند می‌خواهند موسیقی را صادر کنند اما چیزی نمی‌بینیم».

سهراب پورناظری نسل فرزندان موسیقی را در آستانه

آشتی کنان ایوبی و حاتمی کیا

در مراسم اکران نوروزی

بتواند احساس امنیت و آرامش کند. بازنگری در جشنواره‌ها یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی بود که ایوبی آن را به‌عنوان افق پیش‌روی سازمان سینمایی دانست و گفت: «پس از پایان جشنواره فیلم فجر بلافاصله دبیر جشنواره سی‌وسوم را تعیین

کردیم تا از اکنون بتوانیم برای سال آینده برنامه‌ریزی کنیم و جشنواره‌ای در شان سینما و جمهوری اسلامی ایران برگزار کنیم. در سال آینده جشنواره‌ای را خواهیم دید که رقابت و رقابت همراه با هم در اوج هستند، از همین‌رو برای سال آینده سینمایی پروتق پیش‌رو داریم. ما تمام تلاش‌هایمان بر این است که به جشنواره‌ای در خور ایران بزرگ و انقلاب اسلامی برسیم. حتماً خواهید دید که در دوره‌های آینده شاهد جشنواره‌ای هستیم که رقابت و رقابت در اوج خواهد بود».

ابوالحسن داوودی در نخستین حضورش به‌عنوان رئیس شورای صنفی نمایش: درباره اکران نوروزی گفت: «اکران نوروزی نوید داشتن سالی پربرکت برای سینمای ایران را می‌دهد و امیدوارم طلیعه جدیدی که با حضور تیم سینمایی دولت یازدهم شکل گرفته به درستی به سرانجام برسد.» او در ادامه با تشریح برنامه‌های شورای صنفی نمایش در سال آینده هدف این شورا را بر گرداندن سینما به سید خانواده‌ها اعلام کرد. بعد از صحبت‌های داوودی تهیه‌کنندگان فیلم‌های سینمایی اکران نوروزی نیز نکاتی را درباره این اکران گفتند. در این مراسم با اهدای گل، از کارگردانان و همه عوامل این پنج فیلم قدردانی شد و آنها برای گرفتن عکس یادگاری روی صحنه حاضر شدند. سعید راد، مرزا زارعی، هنگامه قاضیانی، بهاره رهنما، مصطفی کیایی، محسن کیایی، سام قربیان، میلاد کی مرام و حمیدرضا آذرنگ از دیگر حاضران در این مراسم بودند. ایوبی بعد از این برنامه در جمع خبرنگاران به سوالات آنها پاسخ داد. بحث رستخیز و فیلم محمد(ص) مهم‌ترین سوالاتی بود که ایوبی به آن پاسخ داد و این اطمینان را به خبرنگاران داد که هیچ خشایب‌ای برای فیلم مجیدی وجود ندارد: «درباره «رستخیز» باید متذکر شوم که بحث‌های واردشده بر این فیلم در حال خارج‌شدن از مجرای نقد و بررسی بود و متأسفانه شرایط به سستی می‌رفت که حق کسانی که سال‌ها برای تولید این اثر سینمایی زحمت کشیده بودند، ضایع می‌شد. خوشبختانه عوامل فیلم با نگاه مسوولانه همه نظرات کارشناسی انجام می‌دهیم اکسیرون و هوای نظرات را در فیلم اعمال کنند».

رونمایی از آلبوم همایون شجریان و تهمورس پورناظری یک فرش قرمز کم داشت: هر چند همدلی و حضور طیف‌های مختلف مردم در این مراسم، در حکم فرش قرمزی بود که پیش پای این دو موسیقیدان جوان پهن شد. صبح روز گذشته نه‌تنها هنرمندان بلکه مردم و علاقه‌مندانی هم که از چند روز قبل از طریق ثبت‌نام در سایت تهمورس پورناظری برای حضور در این مراسم اعلام آمادگی کرده بودند، به تالار وحدت آمدند تا شاهد رونمایی از آلبوم جدید او باشند.

در این آلبوم که «نه فرشته‌ام، نه شیطان» نام دارد، تعدادی از موسیقیدان‌های شناخته‌شده دنیا همچون «پدرو ائوستاچه» نوازنده سازهای بادی، «جیمی جاسون» نوازنده گیتار باس، «شجاعت حسین‌خان» نوازنده سیتار و «دیوید گارنر» که ارکسترسیون اثر را انجام داده است، همکاری دارند.

در مراسم رونمایی از این آلبوم که حاصل دوسال فعالیت مشترک همایون شجریان به‌عنوان خواننده و تهمورس پورناظری به‌عنوان آهنگساز است، هنرمندانی مانند کیکسرو پورناظری، محمد رحمانیان، بیژن کلمکار، داوود گنجی‌ها، داریوش پیرنیاکان، علیرضا قربانی، سامان احتشامی، ابراهیم حقیقی و... نیز حضور داشتند اما در کنار اینها باید به مردمی اشاره کرد که برخلاف بسیاری دیگر از مراسم‌های رونمایی، شانس حضور در این مراسم را داشتند. در ابتدای این مراسم که با نیم ساعت تأخیر از ساعت ۱۱:۳۰ دقیقه آغاز شد، قطعه‌ای از آلبوم پخش شد و پس از آن سحر دولتشاهی اجرای مراسم را برعهده گرفت و از سهراب پورناظری که نوازندگی کمانچه این آلبوم را انجام داده است، برای سخنرانی دعوت کرد. سهراب پورناظری با بیان اینکه برادرش و همایون شجریان شرحی از روند تولید آلبوم ارایه خواهند داد، به موضوع دیگری اشاره کرد: «انتشار این آلبوم با دهه چهارم زندگی نسل جوان موسیقی مصادف شده است. نسلی که هنوز به‌عنوان فرزند، شناخته می‌شوند مثل همایون و تهمورس. این می‌تواند یک هشدار برای جامعه فرهنگی ایران باشد به‌خصوص بعد از اتفاقاتی که در این چندماه افتاد و امید در کالبد ملت ایران دمیده شد».

او افزود: «با همه اینها آنچنان اراده‌ای برای اینکه واقعا این نسل و مجموعه موسیقی، عرصه را به دست بگیرند، نمی‌بینم. شاهد مصاحبه‌هایی هستم که می‌گویند می‌خواهند موسیقی را صادر کنند اما چیزی نمی‌بینیم».

سهراب پورناظری نسل فرزندان موسیقی را در آستانه

شرق: رویوسی رئیس سازمان سینمایی با ابراهیم حاتمی کیا کارگردان فیلم «چ» مهم‌ترین اتفاق مراسم رونمایی از فیلم‌های اکران نوروزی در سینما آزادی بود. شامگاه روز دوشنبه ۱۹ اسفند سینما آزادی میزبان سازندگان فیلم‌های

اکران نوروزی بود تا به‌طور رسمی این اکران آغاز شود. اکرانی که البته از چند هفته قبل با آغاز نمایش پنج فیلم در سینماهای گروه‌های پنج‌گانه آغاز شده بود و این مراسم به‌صورت نمادین برای در کنار هم قرارگرفتن سازندگان رقابتی اکران نوروزی بود. اکران نوروز ۹۳ با توجه به ترکیب طیف‌های مختلف سینمایی شاید یکی از متفاوت‌ترین اکران‌های چند سال گذشته بود. شاید به همین دلیل هم قرارگرفتن ابراهیم حاتمی کیا و مسعود دهنمکی در کنار کمال تبریزی در این مراسم می‌توانست اتفاقات جالبی را به همراه داشته باشد. اما برخلاف انتظار جنت‌اله ایوبی که در هفته‌های گذشته به برخی انتقادهای ابراهیم حاتمی کیا کارگردان فیلم «چ» واکنش نشان داده بود با دلجویی از او این مراسم را به‌نوعی آشتی‌کنان تبدیل کرد. ایوبی این دلجویی را لابه‌لای صحبت‌هایش درباره سینما آغاز کرد و با اشاره به ویژگی فیلم‌های ساخته‌شده سال ۹۲ گفت: «نوروز بخشی از هویت مردم ایران است و بیش از ۱۰ کشور آن را جشن می‌گیرند. در نوروز یکی از آیین‌های قدیمی کنارهم‌بودن است و مطمئناً هم سینما می‌تواند خانواده‌ها را کنار هم جمع کند. به‌ویژه برای فیلم بسیار خوب برادر ارزشوند و خوبم آقای ابراهیم حاتمی کیا که بخشی از خاطرات خوب مردم کشور را زنده می‌کند و امیدوارم که مردم در نوروز اثر خوبی ایشان را روی پرده ببینند».

او از مردم خواست تا با دیدن این فیلم در سینماها از خاطرات سال‌های اول انقلاب یاد کنند. حاتمی کیا از بهمن ماه در نشست‌های مختلفی که به مناسبت اکران فیلمش بود از سیاست‌های فرهنگی دولت و سازمان سینمایی انتقادهای تندی کرد که این انتقادات با واکنش ایوبی روبه‌رو شد.

ایوبی البته در بخش دیگری از صحبت‌هایش با ابراز خرسندی از حضور چهره‌های مهم سینما در سال ۹۲ خوش را میهمان اهالی سینما دانست و گفت: من به‌عنوان

ادامه از صفحه اول

دیکتاتورها: کشتار کسب و کار ماست

نگارنده که عمق فاجعه را از نزدیک دیده‌ام تاکنون بارها به این موضوع از دیدگاه‌های مختلف پرداخته و مبنایی حقوقی ممنوعیت به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و آثار شوم آن را یادآور شده‌ام. کشتارهایی که در مناطق مسکونی سرداشت، بانه، کرمانشاه و مناطق جنوبی کشور ما اتفاق افتاد و صدها نفر از غیرنظامیان جان خود را از دست داده و چندین برابر آن هم هنوز از آثار بیماری‌های حاصل از بمباران شیمیایی رنج می‌برند، میراث همان ائتلاف شومی بود که به آن اشاره شد. در این ائتلاف باوجود ممنوعیت به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی در همه جنگ‌ها و جنگ ایران و عراق و ممنوعیت فروش هرگونه سلاح به ایران و عراق در طول جنگ، آلمان، آمریکا فرانسه و پنج کشور غربی دیگر و چین و روسیه بدون توجه به این ممنوعیت‌ها زرادخانه سلاح‌های شیمیایی ارتش بعث عراق را تجهیز و تکمیل کرده و هزاران تن مواد شیمیایی را که استفاده از آن ممنوع بود به عراق فروختند. متأسفانه در این خصوص نه در عراق و نه در ایران علیه فروشندگان این سلاح‌های کشتار دسته‌جمعی هیچ اقدام حقوقی ملی یا بین‌المللی صورت نگرفته است. دولت عراق هم براساس «اصل جانشینی دولت‌ها» و مسوولیت آنها نسبت به اقدامات دولت پیشین هیچ اقدامی برای جبران خسارات جانی و مالی قربانیان به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی در ایران به عمل نیاورده است. اگرچه استفاده از سلاح شیمیایی در طول تاریخ مختص دولت عراق نیست. دیکتاتورها و تاجران سلاح کشتار جمعی در توافقی ناووشسته در این امر مشارکت دارند و به درازای تاریخ قبول و عمل کرده‌اند، اکشتار مردم کسب و کار آنهاست، در طبیعت مستبد و بیدادگر آنان چنین نقشی می‌یابد که آنچه انجام می‌دهند خطا نیست و پیشینیان آنان با روشی متفاوت همین غلطانگاری را از زمایش کرده و چون از گذشته درس نگرفته بودند در چتره اقدامات خود گرفتار ماندند. سرگذشت صدام حسین دیکتاتور نگون‌بخت عراق هم همین بوده، و گمان می‌کرد هر کاری که او درست می‌پنداشت، باید اجرا شود. او سال‌ها حزب بعث عراق را رهبری می‌کرد و شیفته نازی‌ها و اوام هیتلر و سسران نازی بود. کتاب امرگ کسب و کار من است» نوشته داستان‌نویس معروف فرانسوی «روبرت مرل»، بر گردان احمد شاملو داستان زندگی یکی از سسران نازی است. چنانکه شرع‌های حزب بعث و حزب ناسیونال سوسیالیست آلمان هم یکی بود، آزادی، ملی گرایی و سوسیالیسم، «الحریه و القومیه و الاشتراکیه»، نازی‌ها و بعضی‌ها هیچ‌کدام به این شعار پایبند نبودند. اتفاقاً زندگی و رفتار صدام حسین و سایر سسران حزب بعث عراق، بی‌شباهت به زندگی «رودولف فرانس هس» معاون هیتلر که به جرم کشتار یهودیان در اردوگاه «آشویتس» محکوم به اعدام شد و کتابی که از آن یاد کردم در حقیقت سرگذشت او می‌باشد، نیست. هنگامی که دادگاه نورنبرگ، «هس» را به‌اتهام کشتار سه‌میلیون و ۵۰۰هزار نفر محاکمه می‌کرد او در دفاع از خود گفت سه‌وونیم‌میلیون نفر صحیح نیست و دووونیم‌میلیون نفر صحیح است! «نوشیروان مصطفی» یکی از رهبران گذشته اتحادیه میهنی کردستان عراق و رهبر کنونی «جنبش برای تغییر» در کردستان به من گفت: «در سال ۱۹۹۱ پس از جنگ اول خلیج‌فارس و آزادی مناطق کردنشین عراق همراه «امام جلال» رئیس‌جمهور کنونی عراق در بغداد با صدام مذاکره می‌کردیم و خواهان تعیین سرنوشت بیش از ۲۰۰هزار نفر کشته‌شدگان ومفقودالائرها بمباران‌های شیمیایی حلیچه و عملیات ائفال و نسل کشی در کردستان شدیم. صدام به شمار ۲۰۰هزار نفر واکنش نشان داد و گفت این تعداد صحیح نیست و حداکثر تعداد کشته‌ها صدهزار نفر است!»، یعنی برای این دیکتاتورها و جنایتکاران، جان دووونیم‌میلیون نفر و صدهزار نفر عدی نیست که روی آن بحث شود یا به حساب آید. دولت عراق با وجود پذیرش پروتکل ۱۹۲۵ زنو و ممنوعیت به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی که در دیگر اسناد بین‌المللی هم تثبیت شده در سال ۱۳۶۱ رسماً رسته جنگ‌های شیمیایی را به سازمان ارتش خود اضافه کرد و بارها در مناطق آبادان، مریوان، شلمچه و عملیات فلو از سلاح شیمیایی استفاده کرد. نخستین استفاده از سلاح شیمیایی در مناطق مسکونی به‌طور گسترده در شهر سرداشت بود و صدام این اقدام را به‌منظور تست آثار استفاده از گازهای کشنده شیمیایی و واکنش بین‌المللی نسبت به این اقدام انجام داد. چون در سطح بین‌المللی واکنش مؤثری در برابر این اقدام به عمل نیامد، در همان سال مناطق دیگری در غرب ایران از آشنویه و بانه تا روستاهای کرمانشاه و جنوب کشور در بمباران شیمیایی از گازهای خردل، اعصاب و سارین به‌طور گسترده استفاده کرد. در ۱۲ اسفند ۱۳۶۶ (۱۶ مارس ۱۹۸۸) درحالی‌که تهران شهر بزرگ ایران را با موشک‌های روسی مورد حمله قرار داده بود، شهر حلبچه را به‌پناه نفوذ ارتش ایران به خاک عراق بمباران شیمیایی کرد و در یک روز بیش از پنج‌هزار نفر کشته و هزاران نفر دیگر هم به علت بیماری‌های داخلی و پوستی حاصل از استفاده از گازهای شیمیایی بیمار شدند. جنایت حلبچه از این جهت نظیر بود که در جنگ‌های منطقه‌ای و بین‌المللی طرفین متخاصم سلاح شیمیایی را علیه نیروهای طرف مقابل به کار می‌گرفتند، ولی در حلبچه و به دنبال آن در عملیات ائفال صدام با سلاح شیمیایی مردم کشور خود را قتل‌عام کرد که مصداق بارز «نژوسید» بود. بدون شک همان کشورهایی که باوجود ممنوعیت فروش سلاح شیمیایی عراق را تجهیز می‌کردند در این کشتار مردم ایران و عراق شریک هستند و با عزمی ملی و حمایت حقوقی از قربانیان این سلاح‌ها باید از عهده خسارات وارده بر آیند.